

УДК 342.7

ТРИБУНА МОЛОДИХ УЧЕНИХ

Сергій Сергійович БАНДУРКА,
аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ

ОХОРОНА ПРАВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-ПІДПРИЄМЦЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто адміністративно-правову охорону фізичної особи-підприємця. Проаналізовано та визначено поняття адміністративно-правової охорони фізичної особи-підприємця, розмежовано адміністративно-правовий захист та адміністративно-правову охорону, визначено основні напрями вдосконалення правового регулювання цієї сфери, охарактеризовано внутрішні та зовнішні загрози господарській діяльності фізичних осіб-підприємців. Сформульовано сучасне бачення змісту та суб'єктності охорони прав фізичної особи-підприємця.

Ключові слова: *фізична особа-підприємець, адміністративно-правова охорона, господарська діяльність, підприємництво.*

Постановка проблеми. На сьогодні приватне підприємництво, одним із видів якого є провадження підприємницької діяльності фізичними особами-підприємцями, являє собою основу економіки України та сприяє її розвитку. Проте результати такої діяльності будуть більш ефективними в разі створення в суспільстві та державі сприятливого середовища для його існування та прогресу. Таке «сприятливе середовище» реалізується шляхом

підтримання розвитку приватного підприємства на національному рівні, формування позитивного ставлення до нього в суспільстві та забезпечення високого рівня підприємницької культури завдяки стабільності економічної та правової системи, а також з ефективною адміністративно-правовою охороною прав фізичної особи-підприємця. В умовах постійних економічних і політичних змін це питання вимагає дедалі більшої уваги, у зв'язку з чим і була обрана ця тематика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема правового становища приватного підприємства, зокрема фізичних осіб-підприємців, та його адміністративного регулювання в Україні вже розглядалася у працях окремих вчених, а саме Ю. Алексєєвої, І. Галіахметова, М. Ісакова, О. Клим, О. Клименко, В. Кравчука, І. Кучеренка, М. Ковальова, С. Любімова, Л. Ніколаєвої, В. Хахуліна та ін. Проте із сучасним розвитком підприємництва в Україні, охорона прав фізичної особи-підприємця потребує подальшого вдосконалення.

Метою статті є висвітлення стану адміністративно-правової охорони фізичних осіб-підприємців та надання пропозицій щодо їх вирішення з урахуванням існуючих проблем.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження питання адміністративно-правової охорони прав фізичної особи-підприємця в Україні необхідно розкрити поняття «адміністративно-правова охорона» та його співвідношення з поняттям «адміністративно-правовий захист».

Попри те, що дефініції «адміністративно-правова охорона» і «адміністративно-правовий захист» використовуються досить широко, чіткого розмежування цих понять у юридичній літературі не простежується. Одним із ключових питань у дослідженнях будь-якого правового явища є питання про сутність його змісту. Для з'ясування змісту понять «адміністративно-правова охорона» й «адміністративно-правовий захист» слід розмежовувати розуміння категорій «охорона» та «захист». Ці дефініції є дуже близькими за змістом, а тому іноді вживаються в юридичній літературі як тотожні слова й не мають чітких розбіжностей. Наприклад, в одному з тлумачних словників термін «захист» визначається як те, що захищає, служить обороною, а термін «захищати» – охороняти, огородити від посягань, від негативних дій, від небезпеки; попередити, забезпечити від чого-небудь. Тобто, виникає ситуація, коли «охорона» визначається за допомогою слова «захист», а «захист» визначається за допомогою слова «охорона» [1].

Словник С. І. Ожегова трактує слово «захист» як те, що слугує обороною. Єдність у розумінні понять «захист» та «охорони» впливає з пояснення змісту слова «захищати», що, за С. І. Ожеговим, означає охорону, спрямовану на захист від замахів, від ворожих дій і небезпеки [2, с. 196]. Отже, як впливає із вищезазначеного, в обох випадках вказані терміни за змістом є багато в чому тотожними. Саме тому один із підходів до визначення понять «охорона» й «захист», що дискутується серед науковців-юристів, ґрунтується на їх тотожності та синонімічності [3, с. 119].

Л. Д. Воєводін говорить про тотожність понять «охорона» і «захист», зазначаючи, що охорона основних прав громадян полягає не лише в їх захисті від можливих порушень, а й у забезпеченні умов і засобів для фактичного користування ними кожним громадянином. Під категорією «охорона» він розуміє як охорону, так і захист прав і свобод [4, с. 61].

Деякі вчені розглядають поняття «охорона» та «захист» як термінологічний інструмент, який допомагає визначати одне поняття через інше. Так М. С. Малєїн вважає, що «охорона прав» – більш об'ємне за змістом поняття, яке охоплює всі юридичні правила щодо певного блага [5].

В. А. Новосьолов розглядав поняття «охорона» через призму того, що вона передбачає як попередження порушень прав і свобод, так і їх захист. Учений стверджував, що поняття «захист» є вужчим порівняно з поняттям «охорона» та є його складовою [6, с. 7–9].

В. В. Галуцько виділяє три ступені захисту за критерієм ступеня загрози суспільним відносинам, що перебувають під охороною:

1) адміністративно-правовий захист (адміністративно-правова охорона в найвищому розумінні) як динамічні (активні) дії публічної адміністрації, спрямовані на відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення перешкод щодо їх здійснення засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення винних до адміністративної відповідальності;

2) адміністративно-правова охорона у вузькому розумінні як позитивний статичний стан адміністративного права, спрямований на попередження правопорушень (профілактику злочинів) та усунення перешкод, що здійснюється публічною адміністрацією з метою забезпечення прав, свобод і публічних інтересів фізичних та юридичних осіб і нормального функціонування громадянського суспільства та держави;

3) адміністративно-правова охорона у широкому розумінні, що складається з елементів адміністративно-правового захисту й охорони у вузькому розумінні (адміністративно-правова охорона – охорона у вузькому розумінні та захист), інакше кажучи із сукупності статичної та динамічної діяльності публічної адміністрації, що здійснюється на основі адміністративно-правових норм.

У цілому автор зробив висновок, що адміністративно правова-охорона у широкому розумінні – це система впорядкованої адміністративно-правовими нормами діяльності публічної адміністрації, спрямованої на попередження правопорушень і відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що здійснюються засобами адміністративного примусу й притягнення винних до адміністративно-правової відповідальності [7, с. 247].

Суттєвим є також той факт, що більшість учених, які розглядають співвідношення понять «охорона права» й «захист права», має на увазі не загальносоціологічні поняття, вони аналізують і досліджують «охорону» та

«захист» як правові явища, тобто такі, що передбачаються нормами права та реалізуються на підставі норм права, а тому й не концентрують свою увагу на співвідношенні понять «охорона права» та «правова охорона» чи «захист права» й «правовий захист». Але якщо проаналізувати термінологію, що використовується в чинному законодавстві України, то помітимо, що законодавець нерідко вживає термін «охорона права» у значенні правової охорони того чи іншого суб'єктивного права особи, об'єкта або суб'єкта правовідносин. Якщо взяти за основу такий критерій розмежування понять «охорона прав» і «захист прав», як належність до права в об'єктивному розумінні чи до права в суб'єктивному розумінні, то можна пов'язати поняття «охорона» тільки з правом в об'єктивному розумінні, а поняття «захист» – із правом в суб'єктивному розумінні. У такому випадку «охорону прав», чи правильніше сказати «охорону права», слід характеризувати як сукупність заходів правового, політичного, організаційного, економічного та будь-якого іншого характеру, що здійснюються компетентними державними органами й організаціями, яким таке право надається чинним законодавством, з метою запобігання порушенням норм права та забезпечення таким чином умов для реалізації суб'єктивних прав учасниками правовідносин. Тобто, дотримання суб'єктивних прав у цьому випадку гарантується безпосередньо через діяльність компетентних органів, які не допускають або унеможливають учинення порушень норм права [1].

Аналізуючи вказані думки вчених слід все ж таки дійти висновку, що поняття «адміністративно-правова охорона прав фізичних осіб-підприємців» є поняттям ширшим, ніж «адміністративно-правовий захист», проте воно також може визначатися у вузькому та широкому значенні. І в цьому контексті можна підтримати думку М. В. Шиленко, який зазначає, що адміністративно-правова охорона суб'єктів малого підприємництва, до якого належить і фізична особа-підприємець, – це позитивний статичний стан адміністративного права, спрямований на попередження правопорушень (профілактику злочинів) та усунення перешкод, що здійснюється публічною адміністрацією з метою забезпечення прав і свобод законних суб'єктів малого підприємництва, нормального функціонування громадянського суспільства та держави; в широкому розумінні – це динамічні (активні) дії публічної адміністрації, спрямовані на відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів суб'єктів малого підприємництва й усунення перешкод щодо їх здійснення засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення винних до адміністративної відповідальності [8, с. 1192].

Загалом здійснення підприємницької діяльності без створення підприємств чи юридичних осіб (фізична особа-підприємець) є найпростішою формою здійснення підприємницької діяльності.

Проте вітчизняне законодавство не містить спеціального нормативно-правового акту, який би встановлював правовий статус

фізичної особи-підприємця. Окремі положення про це містяться в Господарському кодексі України, Цивільному кодексі України та у деяких галузевих документах, що регулюють відповідний вид діяльності.

Статтею 42 Конституції України гарантується право кожного займатися підприємницькою діяльністю, яку не заборонено законом [9].

Господарський кодекс України у частині 1 ст. 55 визначає, що суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно й несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [10].

Для здійснення права на підприємницьку діяльність згідно з частиною 2 ст. 50 Цивільного кодексу України та ст. 58 Господарського кодексу України фізична особа зобов'язана здійснити її державну реєстрацію в порядку, встановленому законом. Державна реєстрація підприємницької діяльності здійснюється за Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [11]. Таким чином, зареєструвавшись у статусі підприємця, особа не втрачає статусу фізичної особи (людини та громадянина), вона одержує додаткове право на здійснення підприємницької діяльності й відповідне її оподаткування.

У роз'ясненнях Міністерства юстиції України від 14.01.2011 зазначається, що статус фізичної особи-підприємця – це юридичний статус, який засвідчує право особи на заняття підприємницькою діяльністю, а саме самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, здійснюваною суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів одержання прибутку [12].

Порівнюючи правовий статус фізичної особи із правовим статусом підприємця, І. М. Бутков наголошує на тому, що статус фізичної особи громадянин змінити не може, оскільки той не пов'язується з його обсягом право- чи дієздатності або ж іншими факторами, а може втратитися лише зі смертю особи; громадянин може бути позбавлений статусу суб'єкта підприємництва, проте на статус фізичної особи це жодним чином не може вплинути [13].

Цивільним кодексом України визначено, що до підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб [14], тобто можна зробити висновок, що фізичних осіб-підприємців деякою мірою прирівняно у правовому статусі до юридичних осіб суб'єктів підприємницької діяльності й наділено таким само обсягом цивільних прав та обов'язків, що мають юридичні особи під час здійснення своєї підприємницької діяльності. Так, наприклад, фізична особа-підприємець так само, як і юридичні особи, має право наймати працівників, зобов'язана у передбачених законом випадках одержати ліцензію на здійснення певних видів діяльності,

сплачувати податки та інші обов'язкові платежі й вести облік результатів своєї підприємницької діяльності [15].

Для визначення елементів адміністративно-правової охорони та шляхів її вдосконалення необхідно виокремити загрози, які існують сьогодні і які можуть виникати у процесі здійснення господарської діяльності, оскільки невизначеність адміністративно-правового статусу фізичної особи-підприємця є не єдиним недоліком.

Так, найбільш розгорнуту класифікацію видів загроз знаходимо в науковій праці Н. Й. Реверчук, який виділяє окремі види загроз за такими критеріями:

1) за джерелом виникнення – зовнішні (розкрадання матеріальних засобів і цінностей особами, які не працюють на цьому підприємстві, промислове шпигунство, незаконні дії конкурентів, рейдерство тощо) і внутрішні; до найнебезпечніших зовнішніх загроз, які можуть заподіяти шкоду підприємству або зробити його подальшу діяльність неможливою, слід відносити також недосконалість чинного законодавства, недобросовісну конкуренцію, зміну валютного курсу та криміналізацію економіки;

2) за ступенем тяжкості наслідків – загрози з високою, значною, середньою та невеликою тяжкістю наслідків;

3) за ступенем імовірності виникнення – малоімовірні та реальні загрози;

4) за об'єктом посягань, якими виступають, передусім, ресурси: трудові (персонал), матеріальні, фінансові та інформаційні загрози; загрози персоналу – шантаж із метою отримання конфіденційної чи таємної інформації тощо; загрози матеріальним ресурсам – ушкодження будівель, помешкань, систем зв'язку та викрадення устаткування; загрози фінансовим ресурсам – шахрайство, фальсифікація фінансових документів, валюти, крадіжка грошових коштів; загрози інформаційним ресурсам – несанкціоноване підключення до інформаційної мережі фірми, вилучення конфіденційних чи таємних документів, негативні інформаційні впливи, дезінформація тощо;

5) за суб'єктами загроз – загрози з боку кримінальних структур, загрози з боку недобросовісних конкурентів, загрози з боку контрагентів, загрози з боку власних співробітників; на погляд автора статті, тут варто би було додати також і державу в особі органів публічної влади та їх представників, які можуть становити як загрозу, так і суттєву перешкоду до нормального функціонування підприємства чи підприємця;

6) за видами збитків – загрози, реалізація яких завдає прямий збиток, і загрози, реалізація яких призведе до упущеної вигоди;

7) за характером відповідальності особи, що становить (чи реалізовує) загрозу безпеці суб'єкта господарювання можна виділити загрози, в результаті реалізації яких до осіб, які їх здійснюють, можуть бути застосовані норми цивільно-правової відповідальності, кримінально-правової відповідальності, адміністративно-правової відповідальності [16, с. 38–39; 11].

Як видається, на сьогодні фізичні особи-підприємці як суб'єкти малого підприємництва піддаються численним загрозам, які заважають здійснювати господарську діяльність. Саме тому і постає необхідність удосконалення адміністративно-правової охорони.

Адміністративно-правова охорона діяльності фізичних осіб-підприємців за суб'єктивним станом має подвійну правову природу:

1) з погляду публічного права, суб'єкти публічної адміністрації стосовно фізичних осіб-підприємців є, з одного боку, зобов'язальними і мають забезпечувати права та законні інтереси й законні інтереси фізичних осіб-підприємців; з іншого боку, у випадку порушення ними прав споживачів, антимонопольного, податкового чи екологічного законодавства мають право застосовувати стосовно них заходи адміністративного примусу;

2) з погляду приватного права, вони можуть втручатися у господарську діяльність фізичних осіб-підприємців, що в адміністративному аспекті полягає у різних формах захисту фізичних осіб-підприємців від незаконного перешкоджання їх діяльності суб'єктами публічної адміністрації [17].

Адміністративно-правова охорона діяльності фізичних осіб-підприємців полягає у такому: 1) захист від суб'єктів владних повноважень; 2) попередження та припинення протиправних посягань на право власності; 3) відновлення становища, яке існувало до порушення права власності; 4) відшкодування збитків; 5) застосування штрафних санкцій; 6) охорона шляхом укладення адміністративних договорів; 7) захист від недобросовісної конкуренції; 8) притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності та створення умов для притягнення їх до інших видів юридичної відповідальності; 9) забезпечення ефективного механізму реєстрації фізичної особи-підприємця, патентування, квотування, встановлення нормативів і лімітів, стандартизація та сертифікація; 10) антимонопольне регулювання; 11) регулювання цін і тарифів та інше.

Шляхами вдосконалення адміністративно-правової охорони розвитку фізичної особи-підприємця в Україні, мають бути такі:

- удосконалення чинних правових актів, що регулюють підприємницьку діяльність із метою усунення внутрішньо-правових суперечностей і скасування положень, які гальмують розвиток господарської діяльності фізичних осіб-підприємців;

- подальше провадження державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності з метою створення сприятливого підприємницького середовища;

- активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки підприємництва;

- сприяння створенню інфраструктури розвитку підприємництва;

- удосконалення податкової системи, що забезпечувала б достатній обсяг надходжень платежів до бюджетів усіх рівнів, ефективне

функціонування економіки країни, справедливий підхід до оподаткування всіх категорій платників податків;

– формування належного правового середовища для розвитку інноваційної та науково-технічної діяльності, підвищення мотивації підприємця до високопродуктивної й високоякісної діяльності через удосконалення системи економічного стимулювання шляхом внесення змін до податкового й митного законодавства.

Висновки. Таким чином, адміністративно-правова охорона фізичної особи-підприємця – це низка адміністративно-правових елементів, що у своїй сукупності становлять систему активних і пасивних дій публічної адміністрації, спрямованих на охорону господарської діяльності фізичної особи-підприємця. Проте для ефективної адміністративно-правової охорони господарської діяльності фізичної особи-підприємця потрібне постійне вдосконалення нормативно-правового забезпечення та приведення їх у такий стан, який диктують розвиток українського суспільства та інтеграційні процеси, в яких Україна бере участь, а також реальне забезпечення застосування законодавства на практиці.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Стукаленко О. В. Співвідношення понять «адміністративно-правова охорона» та «адміністративно-правовий правовий захист». URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=46468> (дата звернення: 02.10.2018).
2. Ожегов С. И. Словарь русского языка. М. : Русский язык, 1984. 797 с.
3. Кожура Л. О. Адміністративно-правовий захист та охорона: поняття та співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 35. Ч. І. Тю 2. С. 119–122.
4. Воеводин Л. Д. Система конституционных прав и свобод советских граждан, юридические условия и средства их обеспечения и охраны // *Юридические гарантии конституционных прав и свобод в социалистическом обществе*. М. : Изд-во МГУ, 1987. 343 с.
5. Малейн Н. С. Охрана прав личности советским законодательством. М. : Наука, 1985. 168 с.
6. Новоселов В. А. Способы защиты прав, свобод, гарантированных Конституцией СССР. *Сов. юстиция*. 1979. № 18. С. 7–9.
7. Адміністративне право України : у 2 т. : Т. 1. Загальне адміністративне право. Академічний курс : підручник / В. В. Галунько, В. І. Олефір, Ю. В. Гридасов, А. А. Іванищук, С. О. Короєд. Київ : ХМД, 2013. 396 с.
8. Шиленко В. М. Поняття адміністративно-правової охорони суб'єктів малого підприємництва. *Форум права*. 2013. №1. С. 1188–1193.
9. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ : Преса України, 1997. 80 с.
10. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144

11. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України : редакція від 28.08.2018, підстава 2475-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 02.10.2018).

12. Статус фізичної особи-підприємця: проблеми застосування законодавства : роз'яснення Мін'юсту України від 14.01.2011 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012323-11> (дата звернення: 02.10.2018).

13. Бутков І. М. Щодо визначення поняття «правовий статус фізичної особи-підприємця». *Форум права*. 2013. № 3. С. 70–76.

14. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.

15. Будинкевич Ю. А. Особливості правового статусу фізичної особи-підприємця // *Актуальні питання сьогодення*. Т. 1. Вінниця, 2018. С. 88–91.

16. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : монографія. Львів : ЛБІ НБУ, 2004. 195 с.

17. Ямкова І. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності фізичних осіб-підприємців в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2013. 19 с.

18. Чистоклетов Л. Г. Класифікація загроз безпеці суб'єктів господарювання в контексті нових викликів інформатизації та глобалізації ринкових відносин. *Вісник. Наука і практика. Катовіце*. 2012. С. 38–40.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2018

Сергей Сергеевич БАНДУРКА,

аспірант Харківського національного
університету внутрішніх дел

ОХРАНА ФИЗИЧЕСКОГО ЛИЦА-ПРЕДПРИНИМАТЕЛЯ В УКРАИНЕ

Рассмотрена административно-правовая охрана физического лица-предпринимателя. Проанализированы и определены понятия административно-правовой охраны физического лица-предпринимателя, разграничены «административно-правовая защита» и «административно-правовая охрана», определены основные направления усовершенствования правового регулирования данной сферы, охарактеризованы внутренние и внешние угрозы хозяйственной деятельности физических лиц-предпринимателей. Сформулировано современное видение содержания и субъективности охраны прав физического лица-предпринимателя.

Ключевые слова: физическое лицо-предприниматель, административно-правовая охрана, хозяйственная деятельность, предпринимательство.

Serhii S. BANDURKA

graduate student of Kharkiv National University
University of the Interior

**PROTECTION OF THE RIGHTS OF A PHYSICAL PERSON-
ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE**

The article is devoted to the administrative and legal protection of a physical person-entrepreneur. The notions of administrative and legal protection of an individual entrepreneur are analyzed and defined, administrative and legal protection and administrative and legal protection are delineated, basic directions for improving the legal regulation of this sphere are defined, internal and external threats to the economic activities of individual entrepreneurs are characterized. A modern vision of the content and sub-activity of the protection of the rights of an individual entrepreneur is formulated.

Key words: individual entrepreneur, administrative-legal protection, economic activity, entrepreneurship.